

Mr Enes Karić

IMA LI NEARAPSKIH RIJEČI U KUR'ANU*

I

Klasična propedeutička djela *tafsira* gotovo redovito sadrže poduže rasprave o stranim riječima Kur'ana, njihovoj etimološkoj srodnosti sa riječima i teološkim terminološkim instrumentarijem s područja drugih monoteističkih tradicija Bliskog istoka, te razlogu njihova postojanja u Kur'anu. Očito je da klasični tefsirski autoriteti nisu bili ometani onim što se danas naziva fenomenom *lingvističkog nacionalizma* i smatrali su da je legitimno proučavati i utvrđivati strane, nearapske riječi u Kur'anu. Iz te perspektive ponikla su i posebna tumačenja kur'anskih ajeta u kojima se tvrdi da je Kur'an objavljen u »jasnom arapskom jeziku« (بلسان عربي مبين), tj. da je kur'anski »terminološki instrumentarij« u glavnom razumljiv Arapima iz doba njegova objavljivanja. Ibn Haldun u *Mugaddimi* tvrdi čak da su Arapi iz doba revelacije (objave) Kur'ana kur'anski jezik potpuno razgovijetno shvaćali,¹ iz čega se uočava da je slavni autor *Mugaddime* zanemario tradicije (أحاديث) u kojima se govori da su Poslanikovi Drugovi često tražili objašnjenje, bilo od samog njega ili od nekog ranog autoriteta između sebe, o izvjesnim riječima Kur'ana. Iz tog ranog doba, u kome se formirao prvobitni, primordijalni *tafsir*, našem vremenu prispjelo je dosta predaja o najranijim pitanjima o Kur'anu. Poslanikova tradicija, zatim tradicija *Ashaba* i monoteistička tradicija Jevreja (Kabala, Talmud itd.), kršćana (sinopi- tička evanđelja, ali i neobično brojna heretička i gnostička evanđeli- tička tradicija), Sabejaca, zoroastrejaca i njihove *Aveste* — te mnogo toga bliskoistočnog što je do ranih islamskih vijekova dospjelo živo iz ponora i dubina vremena — bilo je upotrijebljeno kao تعيم i

* Ovu temu ne kanimo samo teološki elaborirati budući da se ne bi mogla na taj način zahvatiti koliko-toliko u svojoj cjelini. Jer tvrdnja da u Kur'anu ne postoji niti jedna strana riječ graniči s neopravdanim ignorisanjem velikog broja studija, kako islamske tako i orijentalističke filolo- gije, i ona se više ne može prihvatiti.

Naravno, pogrešno bi bilo da se ova tema obrađuje isključivo sa sta- novišta orijentalističkih studija budući da je i to često jednostran i jedno- obrazan pristup ovoj složenoj problematici.

¹ Ibn Haldun, *Mugaddima*, Kairo (bez godine izdanja), str. 438. (Ibn Haldun kaže: فكانوا كلهم يفهمونه). Treba takođe navesti i mišljenje da riječi *bi lisanin arabiiyyin mubin* i drugi slični ajeti ukazuju »da je Kur'an objavl- jen na jeziku koji je tada bio u upotrebi«. Vidi: Jusuf Ramić, *Kiraeti i škole čitanja Kur'ana*, »Glasnik VIS-a« br. 5, Sarajevo, 1976, str. 466.

تخصيص (tj. *poopćavanje* i *konkretiziranje*, »dedukcija« i »indukcija«) velikog broja kur'anskih riječi², odnosno kao nezaobilazni *organon* u tumačenju Kur'ana.

Da je veliki broj pitanja o Kur'anu postavljen i s obzirom na strane riječi koje on sadrži, argumentovano govori pisac monumentalnog propedeutičko-tefsirskog djela *Al-Burhān fi 'ulūm al-Kur'ān*, Az-Zarkaši (umro 794/1391). U Kur'anu postoje riječi, tvrdi ovaj klasik, koje su nerazumljive ne samo stanovnicima Hidžaza već i drugim Arapima. Dakako, može biti da je poneka riječ koja je nerazgovijetna stanovnicima Hidžaza razgovijetna i razumljiva drugim Arapima, međutim, Az-Zarkaši stavlja akcenat na riječi Kur'ana koje su na Arabijskom poluotoku potpuno nerazumljive.³ On pritom donosi mišljenja svojih znamenitih prethodnika u *tafsīru* koja problematiziraju tezu o kur'an-skom jeziku kao jeziku plemena Kurayš. Pitanje je, naime, da li jezik jednog plemena, koje je hiljadu i više godina prakticiralo politeizam, može biti djelotvoran medij božanske poruke, odnosno da li se saopćavanje te poruke ograničilo samo u jeziku tog plemena.

U prvih šest stoljeća, sudeći prema Az-Zarkašiju, znanstvenici i specijalisti s područja jezika Kur'ana (kur'anški *lingua sacra* — sveti jezik) podijelili su se u dva žestoko suprotstavljena »serkla«: zagovornike ideje da u Kur'anu postoje strane riječi (كلمات أجنبية وعجمية) i njene protivnike. Ovi posljednji su svoje teze temeljili na Kur'anu (kao, uostalom, i oni prvi, postupajući u znaku maksime Petera Werenfelsa, biblijskog teologa: *Jedermann sucht seine Dogmen in diesem heiligen Buche, Jedermann findet zumal was er gesucht darin*),⁴ — tvrdeći da je Kur'an samo onda Kur'an kada je u svom originalu, u arapskom jeziku, jer se u jednom ajetu (XLI, 44) izričito tvrdi da Kur'an nije »u stranom jeziku« (ولو جعلناه قرآنًا أعجميًا لقالوا...), pa sljedstveno tome u njemu, tvrde arabojdni mufessiri, ne može ni biti *stranih riječi*. Nadalje, u Kur'anu ima dosta sintagmi koje aludiraju na »Kur'an u arapskom jeziku« (بلسان عربي مبین), pa takvi i slični ajeti ne bi imali svoj *raison d'être* ukoliko bi u njemu bilo stranih riječi.⁵

Prema Az-Zarkašiju, šafijski madhab, a i autoriteti kao Abu 'Ubayda, Muhammad ibn Garīr at-Tabari, Qadi Abu Bakr ibn at-Tayyib te drugi, tvrde da između dvije kur'anske korice ne postoji bilo šta na stranom jeziku. Šafi čak traži oprosta svima koji su tvrdili da u Kur'anu ima stranih riječi, dok je Abu Ubaydin argument čisto racionalistički: »Da u Kur'anu ima nešto osim arapskog jezika, netko bi

لو كان فيه من غير لغة العرب شيء لتوهّم متوهّم ان العرب انما عجزت عن الاتيان بمثل...

² O hadithu u ulozi »dedukcije« ili »indukcije« za neku kur'ansku riječ vidi djelo Mansura 'Ali Nasifa *At-Tāğ*, IV, Istanbul, 1962.

³ Vidi: Az-Zarkaši, *Al-Burhān fi 'ulūm al-Qur'an*, I, Kairo, 1975. str. 283 i dalje, te 287 i dalje.

⁴ »Svako traži svoje dogme u ovoj svetoj Knjizi, i svatko i nalazi to što je tražio« — ova maksima poslužila je kao jedna od odredišnih i temeljnih stvari Ignazu Goldziheru u njegovom djelu posvećenom *tafsīru*: *Die Richtungen der islamischen Koranauslegung*, Leiden, 1920.

⁵ Vidi: Az-Zarkaši, *Ibid.*, str. 287—288.

pomislio da su Arapi nesposobni da im on dođe ovakav, jer je došao na jezicima koje oni ne razumiju...»⁶

»Otac tefsira«, kako za Ibn Abbasa kaže Ignaz Goldziher,⁷ tvrdio je da u Kur'anu ipak postoje strane, tj. nearapske riječi i nije smatrao grijehom da se one proučavaju. I rani autoritet Iknima u ovom pogledu slijedio je Ibn Abbasa.⁸ Az-Zarkaši donosi podužu raspravu utemeljenu na tekstualnoj evidenciji Kur'ana o *stranim* riječima koje *revelacija* sadržava, a za koje je Ibn Abbas ustanovio da su strane ili su kasniji znalci tefsira, posluživši se samo njegovim imenom kao garancijom da je mišljenje valjano, utvrdili da su dotične riječi stranog porijekla. Između ostalog izdvajamo ove riječi i sintaksičke cjeline:

طور — sirska (*brdo*),

قسط — grčka (*pravda*),

سجل — perzijska (*knjiga*),

انا هدنا اليك — u biti hebrejska sintaksička cjelina (a napose riječ هدنا koja se na arapski može prevesti riječima تبنا اليك »kajemo ti se«),

رقم — grčka (*ploča*),

سندس — hindiska (*fina svila, taft*), itd.⁹

Az-Zarkaši navodi i druge riječi, grčke i nabatejske, hebrejske i abesinske, poziva se i na mišljenje Az-Zamahšarija da su تورا i انجيل (Tora i Evanđelje) strane riječi u Objavi.¹⁰ Konsultirajući Ibn Atiyya, on misli da su Arapi prije revelacije Kur'ana ostvarivali značajne kontakte sa narodima iz drugih jezičkih porodica ili pak sa narodima koji su govorili neki semitski jezik, što se prvenstveno ostvarivalo posredstvom trgovine. Arapi su stoljećima primali strane riječi, arabizirali ih, a tokom vremena zaboravljali na njihovo strano porijeklo. Iz dubina vremena Kur'an je oživio neke strane riječi, a dobar dio njih bio je upotrijebljen i u predašnjim revelacijama, te se usljed toga u hermeneutici Kur'ana aktualizirala specifična (pravovjerju ne tako draga) disciplina koja se bavi njihovim izučavanjem, etimologijskim fiksiranjem i komparativnim utvrđivanjem njihova porijekla. Zanimljivo je pratiti klasike tefsira kako o riječima Kur'ana stranog porijekla i monoteističkog duha i značenja raspravljaju prateći ih kroz historiju, ali i kroz različite religijske i kulturne krugove, fiksirajući na taj način precizno ono što je data riječ dobila npr. u hebrejskom, a izgubila u arapskom i obratno. Pratiti određeni pojam, termin, sintaksičku cjelinu, temeljni je zadatak tefsira klasičnog razdoblja.

⁶ *Ibid*, str. 288.

⁷ Ignaz Goldziher u svome djelu *Die Richtungen...*, o Ibn Abbāsu govori kao »Vater des Tafsir« — *Ocu tefsira*. (Vidi p. 70.)

⁸ Az-Zarkaši, *Ibid.*, str. 288.

⁹ *Ibid.*, str. 288—289.

¹⁰ *Ibid.*, str. 289.

Pogriješilo bi se, međutim, ukoliko bi se interes kur'anskih egezegeta sveo na puklo leksikografsko i šire shvaćeno leksikološko protipitivanje stranih riječi Kur'ana. Kao što će se pokušati pokazati malo kasnije, mufessiri o stranim riječima Kur'ana raspravljaju kao o vlastitoj, islamskoj tradiciji, budući da islam shvataju u smislu *religio perennis* (tj. vječne religije) tradicije, a ne u konfesionalnom smislu. Kur'anski ajeti kao što su لكل قوم هاد i ولكل أمة رسول, kao i ما يقال لك إلا ما قد قيل للرسل من قبلك te وانه لي زبر الاولين njima pribavljaju *religijsku* argumentaciju da u Kur'anu postoje strane riječi. Bog nije ni jednom narodu (u ovom smislu ni jednoj zajednici koja ima jezik kao svoj zajednički imenitelj) uskratilo revelaciju na tom datom konkretnom jeziku.¹¹ Tu je jedan od značajnih razloga zašto Ibn Abbas, Az-Zarkaši, As-Suyuti i mnogi drugi hermeneutičari Kur'ana legitimno proučavaju ove strane riječi kao vlastitu tradiciju, kao jedinstveni supstrat *religio perennis* koji se očituje i u kur'anskoj maksimi:

¹¹ Kada Az-Zamahšari raspravlja o *prevodivosti Kur'ana*, on ima u vidu »teološko-metafizičko polazište koje glasi da »Bog ne objavljuje na nepoznatom jeziku, već, naprotiv, jezikom koji je bitno ljudski«, ili kako će sarkastično kazati Erich Rothacker: »A ako (bogovi) hoće da se posluže nekim jezikom koji razumiju ljudi, oni mora da se posluže jezikom jednog konkretnog, individualnog, živog naroda koji je taj jezik duhovno izborio u određenim prirodnim i istorijskim konstelacijama i u dugom slijedu moralnih i duhovnih djela stvaralačkih genija koji su otkrivali, razjašnjavali i osvajali« (E. Rothacker, *Filozofska antropologija*, Sarajevo, 1985., str. 207.). Az-Zamahšari u *Al-Kaššafu* upravo i polazi s ovakvog stanovišta, naravno ukoliko izuzmemo Rothackerov politeistički akcenat dat u navedenom citatu. Podvrgavajući skalpelu svoga racija kur'anski stavak iz sure *Pjesnici* (XXVI, 196.): وانه لي زبر الاولين tj. »On (Kur'ān) je u knjigama poslanika prijašnjih«, Az-Zamahšari tvrdi da to znači dvoje:

- a) da je »Kur'ān spomenut u knjigama poslanika prijašnjih«,
- b) da su »značenja Kur'ana u njima te da je Abu Hānifi to poslužilo argumentom da dozvoli recitiranje Kur'ana na perzijskom...«

Az-Zamahšari dobro zna zašto želi istaknuti »činjenicu« da je Kur'an spomenut »u knjigama poslanika prijašnjih«, tj. da se značenja Kur'ana u njima nalaze, budući da ima na umu teološko-metafizičku tezu »da je Bog govorio Jevrejima na *hebrejskom* šaljući im Toru«, kao što je govorio i na *aramijskom* »šaljući« Evanđelje ili pak na arapskom »šaljući« Kur'an. Bog uvijek daje jedinstven smisao svojoj poruci koji je iskaziv i izraziv na svim jezicima za koje On odluči da ih učini *lingua sacra*. Bog se tu javlja, implicitno kaže Az-Zamahšari, preobražavateljem monoteističkih poruka iz jednog jezika u drugi, jer samo se tako može shvatiti sintagma iz poglavlja *Grom* (XIII, 37) u kojoj se govori o »Kur'ānu kao mudrosti objavljenoj na arapskom jeziku« (حِكْمًا عَرَبِيًّا) a koja Az-Zamahšariju pruža mogućnost da deducira racionalistički zaključak koji glasi: »Kur'an je mudrost na arapskom jeziku prevedena jezikom Arapa« (u originalu: حِكْمَةٌ عَرَبِيَّةٌ مَرْجُومَةٌ بِلِسَانِ الْعَرَبِ). Ako je dakle »Bog po naravi sličnu poruku monoteističkog nauka slao na različitim jezicima«, onda iz toga slijedi da je legitimno i Kur'an prevoditi na drugi jezik. Razlika je samo u tome što se uloga prevodenja od Boga pomjera k čovjeku i njemu povjerava. Zamahšari čak prevodenjem Kur'ana opravdava neke filozofsko-teološke postavke islama o poslaniku Muhammedu, kao posljednjem profetu, i kaže: »Revelacija je mogla biti poslana kako na svim jezicima tako i na jednom od njih. Međutim, nije bilo potrebe da se objava šalje na svim jezicima budući da je prevod može nadoknaditi...« (Navodi u originalu citirani su prema *Al-Kaššaf*, II, Kairo, 1972, posljednji navod citiran je prema tekstu A.L. Tibawija, *Is The Qur'an translatable?*, »Muslim World« III 1962 godine p. 10)

ما يقال لك الا ما قد قيل للرسل من قبلك . To što je žarište posljednjih velikih objava bila *semitska jezička porodica* i što je tragove revelacije u drugim jezičkim porodicama teže naći nije razlog za negiranje određenih tipova diskursa za koje su ljudi vjerovali da je revelacija koja je objavljena u jezicima izvan semitske grupe.¹² Međutim, to je pitanje koje prevazilazi okvire ove teme.

I Az-Zarkaši i As-Suyuti¹³ tvrde da se korijeni proučavanja stranih riječi Kur'ana raspoznaju još u predajama iz Poslanikovog doba. Njegovi Drugovi ne znaju šta znači riječ *مهل* (sura *Ma'āriğ*) i za njezino značenje konsultiraju druga mišljenja, a često i Poslanika samog.¹⁴ Također Ibn Abbas ne zna značenje riječi *فاطر*, ali mu se ono otkrilo kada je prisustvovao sukobu dvojice beduina oko nekog bunara i prava njegovog korištenja, pri čemu je jedan od njih tvrdio da ga je *oblikovao* (*نَطَّرَ*) i da, prema tome, njemu pripada.¹⁵ Arapsko uho iz VII vijeka zamjećivalo je sličnost između *hebrejske* riječi *pataru* i arapskog trilitera *نَطَّرَ*. Tako je Ibn Abbas ovu riječ, sasvim sigurno zajedničku hebrejskom i arapskom, protumačio u smislu *stvoritelja* koji je nebesima i Zemlji dao i oblik.¹⁶

Naravno, i u djelu Az-Zarkašija kao i u djelu As-Suyutija¹⁷ nalazimo tragove *popularne lingvistike* budući da tradiraju predaje iz kojih se razumije da u Kur'anu ne postoje strane riječi; Kur'an je u arapskom jeziku, »jer je arapski najrasprostranjeniji jezik«¹⁷ (*اكثرها الفاظا*), to je čak »jezik sa najviše riječi«¹⁸ (*لانها اوسع اللغات*), pa su drugi narodi preuzeli iz njega mnogo toga za što se, eto, sada tvrdi da su strane riječi u njegovom vokabularu! Ovim se obično uz pomoć lingvističkog apriorizma i nacionalizma pokušavalo objasniti i razložno opravdati univerzalno poslanstvo Muhammeda, a.s., premda on sam nije za to dao povoda. Poznato je i historijski utvrđeno da je *Salman al-Farisi* kao jedan od *ashaba* prevodio *suru Fatihu* na perzijski jezik.¹⁹ Očito je da to ovaj Perzijanac ne bi učinio da je postojalo opće uvjerenje u medinskoj zajednici sredinom VII vijeka

¹² Težnja da se revelacijski tragovi pronađu i u drugim jezičkim porodicama uočljiva je naročito u sufijskim djelima. Tako se povezuju etimološki *Ibrahim* i *Brahma*, *Dul-Kifl* i *Kapilavasta* (rodno mjesto Bude), itd. Vidi šire: Sejjid Husein Nasr, *Islam and the Encounter of Religions*, »Living Sufism«, London, 1980.

¹³ U As-Suyutijevom djelu *الاتقان في علوم القرآن* nalazimo više poglavlja o neobičnim i stranim riječima Kur'ana. Kada u II svesku ovoga djela govori o ličnostima u Kur'anu, on redovito navodi mišljenja da li su neka imena strana, da li su hebrejskog, aramejskog ili nekog drugog korijena.

¹⁴ Vidi: *at-Tāğ*, VI, str. 273. (Poslanik je rekao da riječ *مهل*, znači *كمك الزيت*).

¹⁵ Ali Hasan al-Arid, *Tārīh ilmit-tafsīr wa manāhiğ al-mufasssīrīn*, Kairo, 1980., str. 23.

¹⁶ *Ibid.*, str. 23.

¹⁷ *Az-Zarkaši*, str. 290.

¹⁸ *Ibid.*, str. 290.

¹⁹ Rudi Paret, J.D. Pearson, *Translation on The Qur'an*, »The Encyclopaedia of Islam«, vol. V, Leiden, 1981. p. 429.

da se Kur'an ne prevodi u strane jezike. Islam se od početka pojavio kao duboko nadnacionalan fenomen u kome participiraju i bijeli i žuti i crni (u Kur'anu se govori da je različitost boja i jezika ljudskih bitan Božiji znak (*vestigia Dei* — ومن آياته اختلاف السنتكم ... والوانكم)). Otuda i strane riječi u Kur'anu mnogi mufessiri proučavaju u kontekstu kur'anske univerzalnosti.

Arthur Jeffery je problemu stranih riječi u Kur'anu posvetio veliko djelo *The Foreign Vocabulary of The Qur'an* (izdanje Orijentalnog instituta iz Barode, 1938.) u kome navodi da se na temelju islamskih klasičnih tefsirskih studija da fiksirati približan mozaik koga sačinjavaju jezici koji su se razvijali s arapskim i čija je uloga bila značajna kako u pjesništvu i religiji (perzijski) tako i u filozofiji (grčki), mistici (hindu), revelaciji (hebrejski), itd. On govori o stranim riječima Kur'ana poniklim u ovim jezicima:

1. etiopskom (لسان الحبشة),
2. perzijskom (اللغة الفارسية),
3. grčkom (اللغة الرومية),
4. hindu (اللغة الهندية),
5. sirskom (اللغة السريانية),
6. hebrejskom (اللغة العبرانية),
7. nabatejskom (اللغة النبطية),
8. koptskom (اللغة القبطية),
9. turskom (اللغة التركية),
10. »crnačkom« (اللغة الزنجية), i
11. berberskom (اللغة البربرية).²⁰

Arthur Jeffery ipak ne kazuje ništa novo što već Suyuti nije kazao u *Itqanu*, pa je zbog toga nužno nakratko vratiti se ovom klasičnu i barem sažeto navesti sržni dio njegovog gledanja na strane riječi u Kur'anu. Tri su poglavlja u *Itqanu* u kojima Suyuti eksplicira svoje stavove o ovoj problematici: »O poznavanju čudnih, neobičnih riječi Kur'ana« — في معرفة غريبه ; »O tome što je u Kur'anu, a što nije na jeziku (dijalektu) Hidžaza« — فيما وقع فيه بغیر لغة الحجاز ; »O tome što je u Kur'anu, a što nije na arapskom jeziku« — فيما وقع فيه بغیر لغة العرب . Treće poglavlje za nas je, prirodno, najzanimljivije. Suyuti u njemu vrlo brzo pobraja imena mufessira koji negiraju strano porijeklo ma i najmanjeg dijela kur'anskog vokabulara. Suyutijeve simpatije su na strani onih koji potvrđuju postojanje stranih riječi u Kur'anu. On tradira mnoge predaje kao npr. »da u Kur'anu postoje riječi iz svakog jezika«²¹ (في القرآن من كل لسان), da je u tome dokaz »da Kur'an

²⁰ Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of The Qur'an*, Baroda, 1938., p. 12.

²¹ Suyutī, *Al-Itqān fī ulūm al-Qur'ān*, Kairo (bez godine izdanja), str. 178.

obuhvata znanja prijašnjih i potonjih naraštaja»²² (انه حوى علوم الاولين والآخرين), »da u osobenosti Kur'ana u odnosu na druge objavljene Božije knjige, a koje su revelirane na jeziku naroda kojima su objavljene te u njima nije ništa objavljeno na drugim jezicima, spada i to da Kur'an obuhvata sve dijalekte Arapa, i u njemu je objavljeno i na drugim jezicima sem arapskih dijalekata, na grčkom, perzijskom, etiopskom...»²³

من خصائص القرآن على سائر كتب الله تعالى المنزلة انها نزلت بلغة القوم الذين انزلت عليهم، لم ينزل فيها شيء بلغة غيرهم، و القرآن احتوى على جميع لغات العرب، وانزل فيه بلغات غيرهم من الروم والفرس والحبيشة شيء كثير...

»Također, nastavljajući Suyuti, Poslanik, Bog mu se smilovao i spasio ga, poslan je svim narodima»²⁴ (وايضاً فالنبي صلى الله عليه وسلم مرسل الى كل اممة...), Suyuti implicite ili izričito spominje i način kako su strane riječi ušle u arapski vokabular. »Arapi su npr. odjeću od svilu upoznali od Perzijanaca»²⁵ (الحرير عرفها العرب من الفرس), pa su različite vrste riječi za svilene tkanine (kao što je npr. *svileni brokat* — استبرق) Arapi mogli vjerovatno dobiti posredstvom svojih znamenitih istočnih susjeda. Slijedi zatim duga analiza kako su Arapi poarabljivali strane riječi u arapskom jeziku, kakvo dodatno značenje poprimaju unutar kolokacijskih lingvističkih zakonitosti u arapskom i sl. Kada se sve u oje-
lini sagleda, Suyuti znalački »sistemizira» sve strane riječi Kur'ana u tri vrste (a što će Arthur Jeffery od njega samo preuzeti i uzglobiti u paleografska propitivanja bliskoistočnih i sredozemnih jezika).

1. U Kur'anu postoje riječi koje su u *biti* strane i nije moguće ni na koji način, pa ni posredstvom ma kojih paleografskih emendacija, pronaći im korijen u arapskom jeziku. Takve su npr. riječi *svileni brokat* (استبرق), *dumbir* (زنجبيل), *raj* (فردوس),²⁶ i mnoge druge. Tonalitet ovih riječi je tuđi i nije u skladu s arapskim riječima, one takođe ne »slijede razvoj prema arapskom korijenu»²⁷ i sl.

2. Druga vrsta riječi koje se mogu okarakterisati kao strane su semitske riječi koje imaju trokonsonantni korijen, međutim, njihova upotreba i funkcija u kur'aniskom diskursu potpuno je u duhu i smislu upotrijebljenom u drugom jeziku, npr. aramejskom, hebrejskom ili sirskom jer im Kur'an daje konotaciju koja u arapskom jeziku prije VII vijeka nije bila poznata. Takve riječi su npr. *stvara-*

²² Ibid., str. 178—179.

²³ Ibid., str. 179.

²⁴ Ibid., str. 179.

²⁵ Ibid., str. 179.

²⁶ Zanimljivo je pratiti riječ فردوس (u hebrejskom *pardes*) koja je u Kur'anu upotrebljena u značenju *raja*. Engleska riječ *paradise*, francuska *paradis*, njemačka *Paradies* istog su korijena. Paleografi se ne slažu gdje je rodno mjesto ove riječi, da li od grčkog (παράδεισος) ili staroiranskog *pairida-za*. Sigurno je da je ova riječ, koja je tako česta u mnogim jezicima, ponikla u revelacijskim tekstovima, a Arapi su je primili od svojih mono-teističkih susjeda Jevreja ili je pak ona starosemitska riječ. (Vidi šire Jeffery, p. 223—224.).

²⁷ Alford T. Welch, *Al-Kur'an*, »The Encyclopaedia of Islam«, V, Leiden, 1981., p. 419.

telj, oblikovatelj (فاطر), samostani (صوامع), proučavati, učiti (دَرَسَ), itd.²⁸

3. Treća vrsta riječi nisu u pravom smislu strane. To su uglavnom arapske riječi, ali je njihova specifičnost u tome što se u kur'an-skom diskursu rabe u funkciji sličnoj ili istovjetnoj kakvu paralelne i odgovarajuće riječi imaju u svetim spisima hebrejskog, aramejskog, sirske i drugih jezika koji su imali funkciju blisku funkciji *lingua sacra*. Obično se radi o tehničkim i teološkim značenjima dobijenim pod uticajem drugih jezika. Takav slučaj je sa riječima *النور* (*svjetlo, svjetlost*) kada je upotrijebljena u smislu »vijere«, zatim *روح* (*duh, napose روح القدس — Sveti Duh*), te *كلمة* (*riječ, misli se na Isusa*).²⁹

Općenito se može ustanoviti na temelju raspoložive literature³⁰ da je stranih riječi u Kur'anu oko tri stotine, da je samo manji dio pripadan vlastitim imenima (većinom jevrejskim), te da su svi termini i nazivlje uglavnom imali izvjesnu funkciju u metapovijesti i povijesti monoteizma.

II

Kada su, pak, po srijedi jezici koje smo naveli, a iz kojih potiču riječi stranog porijekla u Kur'anu, značajno je istaknuti da je arapski iz starog vijeka njihov značajan geografski i historijski susjed. Postoji, međutim, uz tu formalnu pretpostavku, jedna daleko značajnija činjenica — Bliski istok i većina njegovih jezika u nama najpoznatijem i najbližem dijelu povijesti i u dijelu svijeta najobilježenijeg čovjekom, bili su kolijevka monoteizma koji je s Kur'anom dobio svoje završno obličje. Nijekati vezu između Kur'ana (osnih tema njegova diskursa) i svetih spisa (*scriptura sacra* — الكتب المقدسة) nastalih ili reveliranih u hebrejskom ili aramejskom, znači, *prvo*, ne poštovati tekstualnu evidenciju Kur'ana (وما أرسلنا من رسول إلا بلسان قومه...), zatim *Tradicije*³¹ (حديث), monumentalnih tefsirskih djela i značajnih orijentalističkih istraživanja obavljenih na ovom području; *drugo*, slijediti savremene arapske lingvističke nacionaliste³² koji ara-

²⁸ Vidi *Itqan*, str. 179—181. i dalje, također A.T. Welch, *Ibid.*, p. 419—420.

²⁹ Vidi A. T. Welch, *Ibid.*, p. 419—420.

³⁰ Evropska orijentalistička literatura, o stranim riječima u Kur'anu je izuzetno bogata i raznovrsna, a uz to i izuzetno vrijedna s lingvističkog aspekta. Osim A. Jefferijevog djela *The Foreign vocabulary of The Qur'an* (Baroda, 1938), o stranim riječima Kur'ana pisali su R. Dvorak (*Über die Fremdwörter im Koran*, Wien, 1885.), J. Horovitz (*Jewish Proper Names and Derivatives in the Koran*, »Hebrew Union College Annual«, II, Cincinnati, 1925.), A. Siddiqi (*Studien über die persischen Fremdwörter im klassischen Arabisch*, Göttingen, 1919.), i drugi.

³¹ Az-Zarkaši navodi ovu Tradiciju (*al-Burhan*, I, str. 244.):

«أعطيت السبع الطَّوَلُ مكان التَّوْرَةِ، وأعطيت المِثْنُ مكان الإنجيل،
وأعطيت المِثْنَيْنِ مكان الزَّبُورِ، وَفُضِّلَتْ بِالْمُفَضَّلِ».

³² Vidi S.H. Nasr, *The Quran — the Word of God, the source of knowledge and action*, »Ideals and Realities of Islam«, London, 1979., p. 41. i dalje.

boidnim mišljenjem Jevreje spomenute u Kur'anu »pretvaraju« u Arape, islam reduciraju na isključivo arapsku »nacionalnu« vjeru, arapskom jeziku pripisuju mesijansku ulogu, itd.,³³ i *treće*, zanemari-vati bilo kakav značaj teološke teze islama o Muhamedu kao univer-zalnom navjestitelju vjere. Činjenica je da Kur'an govori više o Jev-rejima nego Arapima ili Bizantincima. Također je činjenica da se is-lam vijekovima participirao i preko drugih jezika kao svojih medija, a prema tekstualnoj evidenciji Kur'ana da se ustanoviti da je medij islama bio i hebrejski (Musaova revelacija), aramejski (Isaova reve-lacija), i sl. Naravno, ovdje je riječ o islamu kao *religio perennis*, (vječnoj religiji), a ne o islamu u »konfesionalnom« smislu, ili o is-lamu u značenju koga su mu dali veliki teološki sistemi »teologizira-jući« ga. To je, međutim, tema koja izlazi iz okvira našeg razmatra-nja.

Jezici o kojima se u literaturi govori, a koji su zastupljeni u *stranom rječniku Kur'ana* bili su, kako se ističe, s arapskim u blis-koj geografskoj i historijskoj vezi. *Abesinijski*, koji je, kako tvrdi A. Jeffery, filološki *etiopski*,³⁴ drevni je jezik Abesinije »i najčvršće povezan s arapskim od svih semitskih jezika«.³⁵ Također, etiopski i arapski nalaze se zajedno u južno-semitskoj grupi jezika naspram sjeverno-semitske grupe. Čak i moderni jezici Abesinije odaju ovu sličnost. Argument da je ljudstvo koje je govorilo jezike Abesinije imalo značajne i permanentne veze s Arabijskim poluotokom još prije Muhammeda, a.s. filolozi nalaze u samom Kur'anu, u suri *Fil* (»Slon«) u kojoj se spominje invazija na Hidžaz (čiji je cilj bio mož-da zauzeće Mekke). Izvori također govore da su abesinijski robovi bili česta pojava u Mekki i šire (legendarni *Bilal* poznat je kao spona abesinskog elementa i islama). Ovi i drugi faktori usloveli su pojavu abesinijsko-etioipskih riječi u arapskom jeziku i obratno. *Perzijski* jezik podario je veliki broj riječi arapskom jeziku posredstvom tr-govačkih veza, ali i kroz višestoljetnu dominaciju ili barem uticaj Perzijske imperije, napose u doba Sasanida, na istočne dijelove Ara-bijskog poluotoka. Perzijanci su, nesumnjivo, bili kulturno i civili-zacijski superiorniji u odnosu na Arape koji su za njih važili kao nomadi. Smatra se da je kulturni uticaj na Arape Perzija vršila preko kraljevine *Hire*, ali i preko trgovačkih centara južne Arabije. Riječi perzijskog porijekla u Kur'anu poglavito potiču iz najvažnijeg i his-torijski najafinmisanijeg jezika Sasanidske imperije, pahlavijskog je-zika. Sinonimi za ovaj jezik u literaturi (Suyuti, Zarkaši i drugi) su *luga farisiyya* ili *luga aġamiyya*.

Kada Suyuti ili Zarkaši govore o *grčkom jeziku* i njegovim ri-ječima u Kur'anu, obično ga imenuju riječima *luga rumiyya* ili *yunaniyya*. Pod tim sintagmama redovito se misli na *klasični grčki*

³³ Arapski lingvistički nacionalizam izaziva slične odgovore s *perzijske, turske* ili pak *urdu* strane. Islam je, međutim, odlučujući faktor koji čuva arapski jezik kao *lingua sacra*, a ne sam arapski jezik po svojoj biti, »pred-nosti« nad drugim jezicima i sl. Vidi šire S.H. Nasr, *The Quran...*, p. 41. i dalje.

³⁴ A. Jeffery, *Ibid.*, 12.

³⁵ *Ibid.*, p. 13.

veze su prvi uzrok susreta ovog i arapskog jezika. Kada Suyūṭī tvrdi da Šayḍala, Al-Wāsiṭ i drugi govore o pet-šest pozajmljenih riječi koptskog jezika, on pritom ne spominje i mogućnost da li su to grčke riječi (*lugatur-Rūm, luga yūnāniyya*), budući da je u Egiptu dugo vremena grčki bio govorni jezik. Ostaje ipak uvjerenije da je veza Arapa i Kopta bila jaka, što se argumentira i činjenicom da je Poslanik oženio Miriam (Maryam) koja mu je rodila i sina.⁵⁰

Kad je po srijedi »crnački« jezik, sam Jeffery implicitno govori o teškoćama da sa sigurnošću odredimo šta znači ova riječ, preciznije, na koji narod se misli. Ovaj paleograf je sklon mišljenju da se radi o izvjesnom jeziku iz Zanzibara,⁵¹ međutim, rječnici arapskog jezika, npr. *Al-Muğam al-waṣīt*, pružaju evidenciju da riječ *zanğ* znači *ğīl minas-Sūdān* (جيل من السودان), »pleme, narod iz Sudana«.⁵² Ne treba ni spominjati teškoće s kojima se filolozi susreću da bi jasnije fiksirali značenje tih riječi.

Jezik Berbera Suyūṭī u *Itqānu* naziva لسان أهل المغرب ili لسان أهل المغرب. Općenito se smatra da veliki kur'anolog pritom misli na jezik Berbera (لغة البربر), a ponegdje u literaturi susrećemo legendarna kazivanja o hamitskom karakteru tog jezika (što lingvistika prihvata), o njegovoj drevnoj povezanosti s arapskim (budući da su »Ham i Sam« bili »braća«), te o »ulasku berberskog vokabulara u arapski jezik još u predislamsko vrijeme ili prije kur'anskog perioda«.⁵³

Ukoliko se sve predaje o *stranim riječima Kur'āna* eksplicirane u *Itqānu*, *Burhānu* i u tefsirima kritički razmotre, uočava se da je u mnogo njih upregnuta mašta, popularna lingvistika i legendarni sadržaj. Ignaz Goldziher je to imao u vidu kad je rekao da »pokušavati objasniti sve to što su izložili (tefsirski) autoriteti kao hebrejski, sirski, nabatejski, itd. ... jeste besplodan zadatak« budući da ti »jezici kao i narodi koji su ih govorili pripadaju tamnoj drevnosti« ... a i same riječi predstavljaju nešto »misteriozno, ezoteričko i nerazumljivo«.⁵⁴

Zanimljivo je konstatirati da bolji rječnici Kur'āna kakav je, po našem mišljenju, *A Dictionary and glossary of The Koran* (pisac John Penrice, London, 1976.) skoro redovito donose podatke o porijeklu izvjesnih riječi te knjige. Čitaoca je također korisno uputiti i na izvanrednu gramatiku arapskog jezika W. Wrighta (*A Grammar of the Arabic Language*, London, 1979.) koja daje uporedna objašnjenja (s hebrejskim, aramejskim, sirskim, etiopskim, itd. riječima

⁵⁰ Hiti, *op. cit.*, str. 96.

⁵¹ Jeffery, *op. cit.*, p. 30.

⁵² Vidi *Al-Mu gam al-Waṣīt*, I, Kairo, 1960., str. 404.

⁵³ Jeffery, *op. cit.*, p. 31.

⁵⁴ Ignaz Goldziher, *Linguistische aus der Literatur der muhammedanischen Mystik*, »Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft«, XXVI, p. 766.

الزنج: جيل من السودان يسكن حول خط الاستواء، وتمتد بلادهم من المغرب الى الحبشة، وبعض بلادهم على نيل مصر.

i sintaksičkim cjelinama) za mnoge arapske riječi. Mnoga objašnjenja odnose se izravno na kur'anski vokabular.

III

Proučavanje stranih riječi Kur'āna može se iskoristiti na više načina glede samoga islama. Orijentalisti, napose njihovi najradikalniji knugovi, koji po svaku cijenu islam reduciraju na ne tako »uspješnu« kopiju kršćanstva (vidi npr. Richard Bell, *Origin of Islam in its Christian Environment*, London, 1926.) ili islam predstavljaju kao »pupoljak na stablu judaizma« (vidi npr. A. Geiger, *Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen?*, Bonn, 1833.) riječi stranog porijekla u Kur'anu koriste kao tekstualnu evidenciju u argumentaciji teze da islam nije vjera po sebi i za sebe, da je on bližeda sinteza kršćanskih, jevrejskih i grčkih tradicija, te da ga kao takvog treba proučavati tek kao reviziju prethodnih tradicija prilagođenih arapskom puritanizmu. Orijentalisti koji drugačije misle, koji islam proučavaju »iznutra« njega samog, svoje studije obično krunišu konvertiranjem u njega (Martin Lings, Toshihiko Izutsu, Titus Burckhardt, itd.). Konvertiranje u islam, naravno, nije i garancija da se posjeđuje »konačno znanje« ove problematike.

Ipak, ukoliko apstrahujemo emocionalni pristup orijentalističkim studijima, dugujemo im mnogo za ono što su sa stanovišta paleografije, uporedne lingvistike, komparativne religije i sl. učinili u rasvjetljavanju teološkog nazivlja u islamu. Smatramo da se rezultati njihova proučavanja mogu drugačije tumačiti od načina kako to sama radikalna struja orijentalista čini. Problem je dakle čisto hermeneutički, sadržan je u načinu tumačenja rezultata do kojih se došlo.

Ovdje ćemo koncizno ponuditi Jefferyjeva paleografska proučavanja riječi **الله** i pritom naznačiti da Kur'an njedri sržna učenja *religio perennis* koju su, prema islamskoj doktrini, svi vjerovjesnici u jeziku svoga naroda priopćavali. Nezamislivo je da jedan Bog šalje poruke politeističke sadržine. (Mircea Eliade će u svojim djelima pokazati da se iz politeizma ne evoluiralo u monoteizam, proces je uvijek bio obratan, iz monoteizma ljudstvo je često »evoluiralo« u politeizam, što Kur'an u svim svojim »qasas-ima/kazivanjima« eksplicitno potvrđuje).

Riječ **الله**, prema predajama koje donosi Rāzī u *Mafātih al-Gayb*⁵⁵ kao i Abū Hayyān u *Bahr al-ulūm*,⁵⁶ mnogi su rani muslimanski autoriteti smatrali sirsksom ili hebrejskom, tačnije da joj je porijeklo sirska ili hebrejska. Oni pritom uglavnom nude tri mišljenja:

a) da riječ **الله** nema derivacije (**غير مشتق** ili **مرتجل**),

b) gramatičari Kufo, pak, smatraju da ova riječ ima derivaciju, izvedena je iz riječi **أهل**,

⁵⁵ Vidi Rāzī, *Mafātih al-Gayb*, I, str. 84. (Vidi I tom bilo kojeg izdanja Ibn Kathīrovog tafsira, kao i tafsira Mawardija, Zamahšarija i druge.).

⁵⁶ Vidi Abū Hayyān, *Bahr al-ulūm*, I, str. 15.

c) gramatičari Basre također potvrđuju da je ova riječ izvedena, ali osporavaju tačnost kufanske teze i govore o slijedećoj derivaciji: riječ **الله** derivirana je iz riječi **ألف**, gdje se riječ **أ** uzima kao glagolska imenica od **له**, što znači *biti velik*, ili pak *biti skriven*.

Iz ovih potonjih mišljenja uočavamo da je ključna riječ **الله**. Problem se dalje javlja u tome da se fiksira triliter iz koga je ta riječ izvedena. Obično se mufessiri opredjeljuju za **أل** (obožavati) **أله** (biti /pred nekim/ zbunjen), **أله** (obraćati se nekom za zaštitu), ili za **له** (biti /pred nekim/ zbunjen).

Riječ *ilah* obično se prevodi riječju *božanstvo* (engl. *deity*, njem. *Gottheit*, franc. *divinité*, itd.), dok se riječ *Allah* prevodi riječju Bog (budući da odgovara imenima za Nužnobivajuće Biće u njemačkom *Gott*, engleskom *God*, francuskom *Dieu*, itd.). Mnogi je smatraju i neprevodivom (Kračkovski, Konkut, itd., smatrajući da neprevođenjem ove riječi postižu bolji efekat prevoda i njegov islamski duh), a i mufessiri su podijeljena mišljenja da li se ta riječ prevodi ili ne.

U semitskom području riječ **אלה** bila je općenito prihvaćena u značenju *božanstvo*. U hebrejskom se ona piše ovalo **אלהים**, aramejskom **אלהי**, sirsom **ܐܠܗܝܬ**, sabejskom **ሐላ** i u arapskom **الله**.

Riječ **الله** bila je poznata Arapima i prije Muhammeda, a.s. Zamahšari je uvjeren da su Arapi osim Muhammeda, a.s., na svom jeziku (**بلسان عربي**) revelacije primali i od Hūda, Šu'ayba, Sāliha i Ismā'ila,⁵⁷ pa su odatle i mogli poznavati tu riječ u značenju imena za Nužnobivajuće Biće. Sličnost te riječi sa hebrejskim, aramejskim, sirsom i sl. nazivima za to Biće dolazi nesumnjivo iz jedinstvene tradicije, iz *religio perennis*. Različita imena za Nužnobivajuće Biće dospijevaju u prvom redu iz različitih jezika za koje, teološki gledano, Kur'an tvrdi da su Božiji znak.

Evropska i američka orijentalistika dale su nesumnjivo veliki doprinos izučavanju odnosa predislamskih Arapa prema ovoj riječi. Arapi su imali dugu politeističku povijest (Mircea Eliade ih često navodi kao argument svoje teze o *Deus otiosus-u*) i ime **الله** su tokom nje dali jednom od svojih božanstava, a prema mišljenju Alforda T. Welcha to ime su dali »vrhovnom božanstvu«.⁵⁸ U Kur'anu je ono najdominantnije, a nesumnjivo je najviše spominjano vlastito ime općenito u Kur'anu, budući da ga je i revelacija prihvatila kao ime Nužnobivajućeg Bića u arapskom jeziku. Bilo bi, naravno, bespredmetno da je bilo koji poslanik priopćavao revelaciju upućujući svoje sunarodnjake vjeri u Boga čije ime oni ne razumiju i koje u svojoj jezičkoj baštini nisu posjedovali, što potvrđuje i ajet: **وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه...**

⁵⁷ *Kaššāf*, III, str. 128.

⁵⁸ Iz analize A.T. Welcha, *Allāh and other supernatural beings: the emergence of the Qur'anic doctrine of tawhid* (»Journal of the American Academy of Religion«, XLVII/4, 1984). uočava se da je ime *Allāh* u počet-

ابڻ	ابابيل	ابراهيم	ابريق	ابليس	اجر	احبار	آدم	ادريس
ارائڪ	ارم	آزر	اساطير	اسباط	استبرق	اسحاق	اسرائيل	اسرائيل
اُسُ	اسلم	اسماعيل	الأعراف	أَللَّهُ	أَللَّهُمَّ	إِلْيَاسُ		
اليسع	امة	امر	امشاج	آمين	انجيل	آية	ايوب	باب
بابل	بارك	برأ	برزخ	برهان	بروج	بَشَّرَ	بطل	بعل
بغال	بلد	بناء	بنيان	بهتان	بهيمه	بور	بيمع	تاب
تابوت	تبّع	تتير	تجارة	تجلى	تسليم	تفسير	تَنُور	تؤاب
توراة	تين	جابية	جالوت	جب	جبت	جبريل	جين	جزية
جلابيب	جناح	جفّة	جند	جهنم	جودي	حبل	حزب	حصد
حصن	حطة	حكمة	حنان	حنيف	حوار يون	حوب	حور	خاتم
حيز	خردل	خزانة	خَطِيءَ	خلاق	خر	خنزير	خيمة	داؤد
دَرَسَ	درهم	دهاق	دين	دينار	دُكِّي	راعنا		
رَبّ	رَبَّانِي	ربح	رَبُّيُون	رجز	رجيم	الرحمن	رحيق	
رزق	رقّ	الرقيم	رُئُوسَ	روضة	الروم	زاد	زَبَانِيَّة	
زبور	زجاجة	زخرف	زرايى	زكى	زكوة	زنجبيل	زوج	
زور	زيت	ساعة	السامري	ساهرة	سباء	سبت	سَمِيعَ	سبيل
سَجَّة	سَجَلْ	سَجَّيل	سَجَّين	سُحَّتْ	سَحَرْ	سراج	سرادق	
سربال	سرد	سَطَّرَ	سفر	سفينة	سكر	سَكَنَ	سكين	
سكينة	سلام	سلسلة	سلطان	سَلَّمَ	سلوى	سليمان	سنبل	
سندس	سوار	سورة	سوط	سوق	سَيِّمًا	سَيِّئًا	شرك	شعري
شهر	شهداء	شيطان	شيعة	الصابون	صبغة	صحف	صدقة	صديق
صراط	صرح	صَلَبَ	صلوات	صَلَّى	صنم	صواع	صوامع	صورة
صوم	طاغوت	طالوت	طَبَّعَ	طَبَّقَ	ظَهَرَ	طوبى	طور	طوفان
طين	عالم	عبد	عبرتي	عدن	عروب	عَزَّرَ	عزير	عفريت
عليون	عماد	عمران	عنكبوت	عيد	عيسى	فاجر	فاطر	فتح
فخار	فرات	فردوس	فرعون	فرقان	فَلَقَّ	فلك	فيل	قارون
قدس	قرآن	قربان	قرطاس	قرية	قريش	قسط	قسطان	قَسْبُون
قصر	قطر	قطران	قفل	قلم	قبص	قنطار	قيامة	قيوم
كأس	كافور	كاهن	كبرياء	كَتَبَ	كرسي	كَفَّرَ	كز	كوب
كيل	لَاثَ	لوح	لوط	مائدة	ماعون	مالك	مثنائي	مشقال
مثل	المجوس	مدين	مدينة	مرجان	مرسى	مرم	مزاج	
مسجد	مسك	مسين	مسيح	مشكاة	مصر	مصور	معين	مقلاد
مَلِكْ	مَلِكْ	ملكوت	مَنْ	منافقون	منفوش	منهاج	مهيمن	
مواخر	موهتفكة	موسى	ميكال	نبي	نبوة	نحاس	نذر	
نسخة	نصارى	نمارق	نوح	نون	هاروت و ماروت	هارون	هامان	
هاوية	وثن	وردة	وزير	ياجوج و ماجوج	ياقوت	يجي	يعقوب	
يفوت	يقطين	يقين	يَمَ	يوسف	يونس			

Riječi kao što su ove (čitaočevu pozornost svraćamo napose na vlastita imena za koje Suyuti često tvrdi da su »arabizirana« —

اليسع آمن انجيل آية ايوب بابل برأ : (كلمات معربة
ياحوج وماحوج ياقوت يحيى ييم يهود
برنخ المجوس مدين مرجان مسجد
يوسف يونس

nesumnjivo su zajedničke semitskoj jezičkoj porodici. Budući da neka imaju religijsku konotaciju napose u hebrejskom, arapskom, aramejskom i sl., pojedini narodi su im različitim vrstama ekstrapolacija ili interpolacija davali značenja koja prvotno nisu postojala. Iz jedinstvenog *arhetipa*, iz *religio perennis* (za koju islamski mufessiri smatraju da je u svojim glavnim principima sadržana u Kur'anu) svi recipijenti semitskog oblika monoteizma opili su kroz ekstrapolacije ili interpolacije religijsku poruku.

الله nije arapski Bog naspram jevrejskog אלה. Allah je, prema islamskoj koncepciji Boga, *jedan jedini Bog* koji je dopuštao da Ga iz svakog jezika nazovu onim imenom koje se odnosi na Nužnobiljavuće Biće. To je Bog i istoka i zapada, Bog ponad jezika, Bog i na nebesima i na Zemlji (Kur'an).

.

Strane riječi u Kur'anu predstavljaju značajan argument o islamu kao univerzalnoj religiji koja je baštinila izvorna monoteistička učenja priopćavana, prema islamskoj doktrini, od Božijih glasnika tokom povijesti. Kada mufessiri govore o stranim riječima Kur'ana, zapaža se diskurs bliskosti i simpatije — za njih su svi jezici na kojima je govorio Božiji glasnik božanski jezici, i hebrejski i aramejski i drugi, koje zbog vremenskih prostranstava ne možemo pobliže fiksirati. Arapski jezik je samo jezik *pored* drugih svetih jezika, a ne jezik *iznad* drugih svetih jezika. To što je arapski jezik medij posljednje Božije objave razlog je, prema Zamahšariju, is-

noj fazi revelacije Kur'ana bilo rjeđe upotrebljavano. Preferirani su termini gospodar (*rabb*), tvoj gospodar (*rabbuka*), a potom — prema Welchu — Milostivi (*Rahman*). Tek kasnije dolazi do frekventnije upotrebe imena *Allah*.

Welchu je, nema sumnja, stalo do toga da pokaže *razvoj ideja u Kur'anu* (što je glavna preokupacija orijentalista kada dokazuju Poslanikovo »uplitanje« u raspored objave) koga oni dovode u vezu s »duhovnim napredovanjem« samoga Poslanika. Međutim, Kur'an se ne može uspješno čitati »hronološki« budući da ne slijedi klasični obrazac pripovijesti (uvod, razrada, vrhunac i kraj) ne *romanizira* svoj diskurs i teško ga je proučavati kroz standarde kritike koja je evropska teorija književnosti sebi postavila.

Suština imena *Allāh* nije u tome koliko se puta spomenulo u Kur'anu već u oživljavanju poruke *religio perennis* o *jednom Bogu*.

ključivo to što je taj jezik u blizini mnogih drugih jezika pa će se permanentnim prevođenjem Kur'ana svi narodi s njim upoznati.⁵⁹

Strani vokabular Kur'āna pokazuje koliko je islam naslonjen na izvorna monoteistička učenja koja su mu prethodila. Tu je i argument vitalnosti islama, jedne nepresušne i moćne tenzije, da se u svakoj tradiciji pronađe onaj sržni, monoteistički sadržaj, i da se on apsorbira.

Kur'an nije samo sveta knjiga Arapa muslimana, kako ga žele prikazati neki mufessiri, niječući postojanje stranih riječi u njemu; Kuran pripada čovječanstvu u cjelini pa je jedan od argumenata njegove univerzalnosti i strani vokabular (oko tri stotine riječi stranog porijekla).

Pogrešno je, međutim, ovu tematiku elaborirati jednostrano i bez navođenja valjanih razloga odbacivati argumente bilo mufessira koji tvrde da ima nearapskih riječi ili onih koji misle suprotno, da ih nema. Dokaz da je tako poćiva i u obimnim klasićnim studijama islamskih znanstvenika u kojima gotovo redovito ćitamo i mišljenja sa kojima se oni ne slažu.

SUMMARY

ARE THERE NON-ARABIC WORDS IN THE HOLY KUR'AN?

In this paper (more an essay than a scientific study) we try to point out the essential problems evident in the field of Islamic and Oriental exegesis and hermeneutics of non-Arabic words in the Kur'an. We try to cite the arguments of Abu Ubayde, Muhammad ibn Garir at-Tabari and others who assert that there aren't non-Arabic words in the Kur'an. However, we have given more space to those who uphold the opinion (Ibn Abbas, as-Sayuti, az-Zarkaši and others) that there exist non-Arabic words in the Kur'an. It is natural that we have developed their opinions in more detail. The classical exegesis and hermeneutics of the Kur'an maintain the predominant attitude that there are non-Arabic words in the Kur'an and that this field isn't blasphemous to study. The Kur'an itself says that nothing was said to Muhammad that hadn't been said to the prophets before him; that is, that the basic monotheistic messages came and were proclaimed also in Hebrew, Aramaic and other languages which God decided to make sacred languages.

⁵⁹ Zamahšarījeva teza o prevođenju Kur'ana (ukoliko bismo do srži uprostiti stvari) glasi: Kur'an se ne može prevesti, Kur'an se mora prevođiti. Znameniti Perzijanac ovim želi ukazati na široke stilizacije Kur'āna i na neiscrpnost kur'anskoga diskursa. Zato svako vrijeme mora pisati komentare i prevode Kur'āna.

In the Kur'an some words from the previous proclamations were revived. This is a great proof of how much the Kur'an relied on the original monotheistic traditions, the eternal religion (*religio perennis*). On the basis of this literature it is possible to ascertain that in the Kur'an there exist Ethiopic, Persian, Greek, Hindu, Syriac, Hebrew, Nabataean, Coptic, Turkish, Berber and »Negro« words. Of course, numerous theses must be explored and examined to avoid error. Representing Oriental opinions, we used the works of A. Jeffery, Rudi Paret, J.D. Pearson, A.T. Welch, T. Noldeke, Joseph Horovitz and many others. We also point to the harm done when some writers tried, by means of foreign vocabulary in the Kur'an, to make of Muhammad a great genius who »with ten hands seized from all traditions to compile the Kur'an«. It seems that we got the basic stimuli for this essay by reading the studies of S.H. Nasr and Frithjof Schuon. They, by means of their assertions that Islam inherited the main flows of *religio-perennis*, helped much to better understand this problem.